

16. Семчук С. І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С. І. Семчук. – Одеса : Б/в, 2010. – 21 с.

17. Федорова М. В. Виховання культури поведінки у дітей 6-7 років життя (в умовах НВК «школа – дитячий садок» : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / М. В. Федорова. – К., 2005. – 21 с.

18. Яницкая Е. Ю. Воспитание культуры общения у детей старшего дошкольного возраста в условиях семьи и детского сада : дис. ... канд. пед. наук / Е. Ю. Яницкая. – К., 1983. – 210 с.

Анотація

С.В.Чередниченко

Историографический анализ культурологической составляющей содержания дошкольного образования

В статье проанализированы научные исследования (диссертации) по освещению элементов культурологической составляющей содержания дошкольного образования. Вопрос культурологической составляющей, содержания дошкольного образования, приобрел актуальность только с середины 70-х годов XX века. Аспекты данной проблемы изучались украинскими исследователями. Внимание акцентируется на том, что с середины 90-х годов XX в. в диссертациях кроме культуры общения, культуры поведения, освещены и другие элементы культурологической составляющей. В научных исследованиях (диссертациях) наиболее затрагивается проблема украинской национальной культуры в различных ее проявлениях. Доказано, что культурологическая составляющая содержания дошкольного образования является важным элементом в развитии детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: культура, культурологическая составляющая содержания дошкольного образования, дошкольное образование.

Summary

S.V.Cherednichenko

Historical and Graphical Analysis of the Cultural Content of Early Childhood Education

The scientific researches (thesis) which deals with elements of cultural content of preschool education are analysed in the article. The question of cultural component content of preschool education has gained importance only in the mid 70-ies of the XXth century. The aspects of the problem have been studied by Ukrainian researchers. Attention is paid to the fact that since the mid 90-ies of XX century in the thesis besides cultural communication, cultural behavior and other elements of the cultural component are highlighted in the article. The most important problem in the research (thesis) is Ukrainian national culture in its various manifestations. It is proved that the cultural component of the contents of preschool education is an important element in the development of preschool children.

Key words: culture, cultural component of preschool education, preschool education.

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 37 (091)

Ю.М.ЧЕРЕДНЯК,

аспірантка, старший лаборант
(м.Рівне)

**Роль Б.Н.Мітюрлова в укладанні хрестоматій і систематизації джерельної бази історії
вітчизняної педагогіки**

У статті здійснено аналіз ролі Б.Н.Мітюрлова у систематизації джерельної бази історії вітчизняної педагогіки та в укладанні хрестоматій з історико-педагогічної науки, як-то: «Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки» (1961), «Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства, XIV–XVII вв. (1985), «Антология педагогической мысли Украинской ССР» (1988). З'ясовано, що, матеріали, підготовлені професором Б.Н.Мітюрловим у хрестоматійні видання з історії педагогіки, сприяли систематизації й узагальненню документів, літературних і педагогічних творів, рекомендованих в курсі «Історія педагогіки». Представлені й впорядковані Борисом Никифоровичем фрагменти з робіт педагогів, суспільних діячів, а також доробок маловідомих авторів, є цінним матеріалом для вивчення курсу і вирішення цілого ряду проблем історії педагогіки. Доведено, що внесок Б.Н.Мітюрлова у систематизацію джерельної бази історії педагогіки є значним і сприяв розв'язанню багатьох проблемних питань у цій галузі.

Ключові слова: історія педагогіки, джерельна база, Б.Н.Мітюрлов, педагогічна спадщина, хрестоматія.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Відомий історик педагогіки академік Ольга Сухомлинська у статті «Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми», аналізуючи сучасний стан історико-педагогічної науки в Україні, зауважує, що одним з чинників

кризового стану історії педагогіки є джерелознавчий [6]. На її думку, «величезний загал першоджерел, який потужним потоком влився і вливається в історико-педагогічну науку», особливо «джерел XVI–XIX ст., зокрема, діяльність братських шкіл, Кирило-Мефодіївського братства ...» не структурований [6, с.27], тому на часі «завдання історико-педагогічної науки – дати адекватну оцінку джерелам різного походження, які становлять дискурсивну тканину часу» [там само].

Важливою ця думка є у контексті вивчення історії педагогіки як навчального предмета у ВНЗ, оскільки її вивчення ускладнюється тим, що на сьогодні тексти праць педагогів, особливо X–XVII ст. є важкодоступними для студентів. З першоджерелами цього історичного періоду студенти, фактично, мають змогу ознайомитися лише у хрестоматіях, активним укладачем яких був відомий український вчений Борис Никифорович Мітюров (1910–2007).

Відсутність необхідних текстів для самостійної роботи студентів, розпорошеність рекомендованого програмою матеріалу в численних виданнях, які не завжди є в бібліотеках у достатній кількості сприяють тому, що хрестоматії були і залишаються важливою складовою навчально-методичного комплексу «Історія педагогіки», до якого входять програма, підручник, словник термінології, тести для самопізнання, тексти (переважно у хрестоматіях).

Саме хрестоматії з історії педагогіки дають можливість ознайомити студентів з оригінальними і характерними першоджерелами відповідних періодів розвитку освіти, виховання і педагогічної думки. Тому аналіз наявних хрестоматій, принципів їх побудови, авторського колективу упорядників вважаємо актуальним і своєчасним.

Одним з перших, хто здійснив спробу систематизувати першоджерела історії педагогіки X–XVII ст. був Борис Никифорович Мітюров, співавтор відомих хрестоматій з історії педагогіки: «Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки» (1961); «Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства, XIV–XVII вв. (1985); «Антология педагогической мысли Украинской ССР» (1988) [7; 1; 2].

Відтак саме роль Б.Н.Мітюрова в укладанні хрестоматій і систематизації джерельної бази історії вітчизняної педагогіки є **завданням** пропонованої наукової розвідки.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз стану питання про вивчення педагогічної спадщини Б.Н.Мітюрова (1910-2007) засвідчив, що його педагогічний доробок у вітчизняній історіографії був об'єктом аналізу окремих дослідників (Л.Петрук, І.Малафіїк, Г.Лемех та ін.) [5]. Автори головну увагу приділяли внеску ученого у вивчення братських шкіл в Україні.

Роль Б.Н.Мітюрова у висвітленні історії виникнення та діяльності братських шкіл вивчав Н.Гупан (2000; 2003) [3; 4], який зазначав, що «Б.Мітюров фактично відкрив нову сторінку в історії української національної педагогічної думки, показавши, що вона складалася й розбудовувалася в тісному взаємозв'язку з європейською школою, але водночас зберігала і національний характер. Праці Б.Мітюрова значною мірою активізували процес дослідження вітчизняної історико-педагогічної думки» [4, с.162].

Однак внесок Б.Н.Мітюрова у систематизацію джерельної бази історії педагогіки та укладання історико-педагогічних хрестоматій означеними авторами не розглядалася.

Формулювання цілей статті... Необхідність аналітичного вивчення позитивного вітчизняного педагогічного досвіду, а також недостатність та однобічність вивчення педагогічних поглядів Б.Н.Мітюрова в науково-педагогічному просторі обумовили **мету пропонованої статті**: аналіз ролі Б.Н.Мітюрова у систематизації джерельної бази історії вітчизняної педагогіки та в укладанні хрестоматій з історико-педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу... Вивчення історії педагогіки й освіти в системі професійної підготовки педагога має особливе значення, оскільки розширює педагогічний світогляд студента, сприяє становленню професійно-особистісної позиції, дозволяє усвідомлювати глибинні зв'язки педагогічних явищ у їхній цілісності й взаємодії із загальнокультурними процесами у світі й розуміти роль педагогічної спадщини в теорії й практиці сучасної освіти. Історико-педагогічне осмислення сучасної теорії й практики освіти – досить складне завдання, оскільки для вірної її оцінки необхідний час як критерій життєздатності будь-яких педагогічних новацій і умова визначення провідних і випадкових тенденцій. У процесі аналітичного вивчення змісту теорій і концепцій великих педагогів у студентів має сформуватися цілісна педагогічна свідомість і виробитися самостійний погляд на педагогічний досвід людства й можливості його використання в сьогоденні. Використання хрестоматій з історії педагогіки забезпечить не лише ознайомлення з основними педагогічними ідеями й провідними концепціями минулого, текстами праць видатних педагогів минулого, але й послужить поштовхом до розвитку творчого педагогічного мислення студентів, буде сприяти формуванню їх загальної й педагогічної культури, активізує інтерес до історико-педагогічної спадщини й потребу в її подальшому вивченні.

До основних джерел історії педагогіки й освіти відносяться письмові джерела (законодавчі й нормативні акти, документація органів управління освітою і внутрішньо-шкільна документація,

підручники, навчальні посібники, програмно-методичні документи, науково-педагогічна й методична література, періодична преса, статистичні матеріали, художня література й публіцистика, мемуари, щоденники, листи), речові джерела (різноманітні результати діяльності учнів, дидактичні посібники й засоби виховання), фото-, кіно-, фотодокументи й ін. [4, с.18].

Більшість зазначених джерел у тому чи іншому об'ємі представлені у відомих хрестоматіях [1; 2; 7], до яких увійшли найважливіші твори і офіційні документи, що характеризують певні періоди в історії розвитку школи і педагогічної думки.

Характерною особливістю «Хрестоматії з історії вітчизняної педагогіки» (1961), «Антологии педагогической мысли Древней Руси и Русского государства, XIV–XVII вв. (1985), «Антологии педагогической мысли Украинской ССР» (1988), співавтором яких був Б.Н.Мітюров, є примітки, які, не повторюючи підручники з історії педагогіки, дають важливі пояснення, спрямовують читачів на самостійне глибше вивчення тієї чи іншої проблеми. Примітки і вступні статті дають можливість краще зрозуміти і сприйняти текст першоджерел у певному історичному контексті.

Схарактеризуємо внесок Бориса Никифоровича Мітюрова в укладання хрестоматій більш детально.

Так, в «Хрестоматії з історії вітчизняної педагогіки» (1961) Борис Никифорович підготував перший і другий розділи (1-4 глави), а саме: «Освіта в Київській Русі (X-XIII століття). Освіта в Російській державі у період її утворення (XIV-XVI століття)», «Школа і педагогічна думка в Російській державі, на Україні та в Білорусії (XVI-XVII століття)» і (що особливо цінне для дослідника історії педагогіки) з передмовою до кожного розділу і коментарями у примітках [7].

Так, у 1961 р. кандидат наук, доцент Б.Н.Мітюров у «Хрестоматії» представив літописні сповіщення про початок освіти в Київській Русі, уривки з «Повчання Володимира Мономаха дітям», відгуки давньоруських переписувачів про свою працю (диякона Григорія, дяка Івана та ін.) [7, с.7–13].

Період утворення освіти в Російській державі Борис Никифорович ілюстрував уривками з таких творів: «З послання Геннадія» (послання архієпископа новгородського і псковського Геннадія митрополиту московському Симону, написане близько 1500 р.), постанови «Стоглава» про навчання і школи (1551 р.) [7, с.14–16].

Період розвитку школи і педагогічної думки в Російській державі, на Україні та в Білорусії (XVI-XVII століття) Б.Н.Мітюров проілюстрував документами про організацію шкіл на Україні та в Білорусії означеного періоду, зокрема: уривками з другого статуту Луцької школи (1624 р.), актом духовної частини Київського Богоявленського братства про об'єднання лаврської школи із школою Київського Богоявленського братства, окремими листами (гетьмана Івана Петрижицького, братчиків міста Вільно) щодо діяльності братських шкіл [7, с.22–30]. Особливо цінним для систематизації уявлень про освіту в українських і білоруських землях є узагальнюючі матеріали, представлені автором у цьому розділі [7, с.30–31].

У розділі, який презентує педагогічну літературу XVI-XVII століття, Б.Н.Мітюров вмістив уривки з «Домострою», «Обіду душевного» і «Вечері душевної» Симеона Полоцького, «Громадянства звичаїв дитячих» Єпіфанія Славинецького, з «Синопису»; уривки з навчальної літератури про природничо-наукові відомості; фрагменти бесіди «Шкільна благопристойність», яка датується кінцем XVII ст. [7, с.36–53].

Примітки до розділів містять основні відомості про авторів творів, про історію відкриття певних шкіл, про кожний вид найдавніших письмових пам'яток і можуть прислужитися при написанні наукових робіт з історії педагогіки.

В «Антологии педагогической мысли Древней Руси и Русского государства, XIV–XVII вв.» (1985), яка відкриває вперше видану багатотомну «Антологию педагогической мысли народов СНГ», авторству Б.Н.Мітюрова належить значна частина матеріалів третього розділу. Тут подаються тексти грамот, уривки з літописів, державних документів, у яких згадується про освіту і виховання. У той час педагогічна думка була присутня у всій давньоруській культурі – усній народній творчості, живописі, музичному мистецтві, традиціях, звичаях, обрядах. Педагогічні ідеї та досвід виховання багатьох поколінь включались в літописи, повчання, життя тощо; у давньоруських книгах зустрічалося чимало висловів, порад, афоризмів, благословінь і рекомендацій щодо виховання дітей [1, с.85].

В «Антологии» Б.Н.Мітюров зазначав, що «Пчела» – це збірник морально-етичних правил, які дійшли до нашого часу у списках XIV-XV ст. Вони були поширені у Російській державі, багато з них трансформувалися у приказки, прислів'я та афоризми. За допомогою збірників «Пчела», «Мудрость Менаандра» читачі знайомились із висловлюваннями античних філософів Плутарха, Сократа, Демокріта, Платона, Арістотеля, Демосфена та інших. Їх висловлювання використовувались у навчальних посібниках, у виховній роботі з учнями, педагогічних творах, особливо Симеоном Полоцьким [1].

Додаткову інформацію про зародження і розвиток освіти на Русі дають вміщені в «Антології» ілюстрації: мініатюри, давньоруські писання, фрагменти «Азбуки» Івана Федорова, «Букваря» Симеона Полоцького, «Азбуки» Василя Бурцова, Каріона Істоміна та ін. [1].

В примітках до «Антології» Борис Никифорович аналізував навчальну літературу XVI-XVII ст. («Евангелие учительное», «Азбуки» І.Федорова, В.Бурцова, «Букварь» Каріона Істоміна, «Книгу о хитростях ратных», «Полис», «Домострой», «Школьное благочиние», «Азбуковник полный» та ін.) [1].

В «Антології педагогической мысли Украинской ССР» (1988) Б.Н.Мітюров є автором статей «Школа і педагогічна думка на Україні в XVI-XVII ст.», «Іван Вишенський», «Захарія Копистенський», «Памва Беринда», «Інокентій Гізель (Кісель)», «Іанікій Галятовський» [2].

Видання «Антології» Н.М.Гупан називає «значною подією у вітчизняній педагогічній історіографії. Вона істотно збагатила можливості дослідників як у баченні надбань педагогів попередніх поколінь, так і у визначенні нових перспективних напрямів розвитку педагогічної думки» [4, с.166].

Саме завдяки статтям Бориса Никифоровича в «Антології» можна прослідкувати розвиток педагогічної думки у другій половині XVI ст., особливості виникнення і розвитку братських шкіл.

На нашу думку, студентам цікаво познайомитись з фрагментами творів найбільш видних діячів в галузі педагогіки Івана Вишенського, Захарія Копистенського, Памви Беринди, Інокентія Гізеля, Іанікія Галятовського, що увійшли в історію педагогіки як провісники передових для свого часу поглядів на навчання і виховання, як носії української ідеї, котрі виступали проти засилля польської шляхти, єзуїтів і католицизму. Борис Никифорович, цитуючи літературні тексти, педагогічні твори, написані на характерній тій епосі мові, не змінюючи стиль і зміст, здійснював заміну орфографії і граматики метою полегшення їх сприймання. Окремі тексти вчений переклав зі слов'янської на сучасну українську чи російську мову.

Отже, матеріали, підготовлені професором Б.Н.Мітюровим у хрестоматійні видання з історії педагогіки, сприяли систематизації й узагальненню документів, літературних і педагогічних творів, рекомендованих в курсі «Історія педагогіки». Представлені й впорядковані Борисом Никифоровичем фрагменти з робіт педагогів, суспільних діячів, а також доробок маловідомих авторів, є цінним матеріалом для вивчення курсу і вирішення цілого ряду проблем історії педагогіки.

Отже, хрестоматійні видання, схарактеризовані нами, мають на меті допомогти студентові осмислити витоки сучасної педагогіки, зрозуміти процес розвитку і становлення вітчизняної історії педагогіки.

Висновки і перспективи подальших розвідок... Таким чином, роль Б.Н.Мітюрова в укладанні хрестоматій з історії вітчизняної педагогіки є досить великою. Немає сумніву, що внесок доктора педагогічних наук, професора Бориса Никифоровича Мітюрова у систематизацію джерельної бази історії педагогіки є значним і сприяв розв'язанню багатьох проблемних питань у цій галузі. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у з'ясуванні ролі історичних писемних джерел в сучасній методиці навчання історії педагогіки та визначенні методичних умов впровадження оновленої джерельної бази до процесу навчання історії педагогіки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства, XIV–XVII вв. / АПН СССР ; [Составители биогр. очерков и коммент. : С. Д. Бабишин, Б. Н. Митюров ; авторы вступительной статьи : Д. С. Лихачев, Г. М. Прохоров] ; редакторы : С. Ф. Егоров и др. – М. : Педагогика, 1985. – 367 с.
2. Антология педагогической мысли Украинской ССР / сост. Н. П. Калениченко. – М. : Педагогика, 1988. – 640 с.
3. Гупан Н. М. Б. Мітюров як історіограф вітчизняної історико-педагогічної думки / Н. М. Гупан. – 3б. наукових праць. – № 11. Частина II. – Хмельницький : Видав. Національної Академії ПВУ, 2000. – С. 169–175.
4. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Н. М. Гупан. – К. : А.П.Н., 2002. – 224 с.
5. Петрук Л. П. Історичні аспекти становлення та розвитку національної системи освіти і виховання в Україні / Л. П. Петрук // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету, 2011. – Вип. 21. – С. 167–176.
6. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с. – С. 26–35.
7. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / [за заг. ред. С. А. Литвинова]. – К. : Радянська школа, 1961. – 652 с.

Аннотація

Ю.М.Черediaк

Роль Б.Н.Мітюрова в складанні хрестоматій і систематизації історичної бази історії педагогіки

В статті здійснено аналіз ролі Б.Н.Мітюрова в систематизації історичної бази історії педагогіки і в складанні хрестоматій історико-педагогічної науки, а іменно:

«Хрестоматія по історії отечественной педагогіки» (1961), «Антологія педагогічної думки Древньої Русі і Руського державства, XIV–XVII вв.» (1985), «Антологія педагогічної думки Української ССР» (1988). Вияснено, що, матеріали, підготовлені професором Б.Н.Митюровим в хрестоматійні видання по історії педагогіки, содействовали систематизації і обобщенню документів, літературних і педагогічних произведень, рекомендованих в курсі «Історія педагогіки». Представлені і систематизовані Борисом Никифоровичем фрагменти з робіт педагогів, громадських діячів, а також малоизвестних авторів, являються цінним матеріалом для вивчення курсу і рішення цілого ряду проблем історії педагогіки. Доказано, що вклад Б.Н.Митюрова в систематизацію джерельної бази історії педагогіки значительний і содействовал решению многих проблемних вопросов в этой области.

Ключевые слова: історія педагогіки, джерельна база, Б.Н.Митюров, педагогічне насліддя, хрестоматія.

Summary

Y.M.Cherednyak

B.N.Mityurova's Role in Compiling Anthologies and Systematizing Source Base of History of Home Pedagogy

This article analyses the role of B.N.Mityurova in systematizing source base of the history of home pedagogy and in compiling reading books on historical pedagogy, such as: «Readings on the history of Soviet pedagogy» (1961) «The anthology of educational thought of Ancient Rus' and the Russian state, XIV-XVII centuries. (1985), «The anthology of educational thought Ukrainian Soviet Socialist Republic» (1988). It has been found that materials prepared by Professor B.N.Mityurov in anthologies on history of pedagogy, helped to systematize and summarize documents, literary and educational works which were recommended in the course «History of Education». Boris Nikiforovich's parts of the works of teachers, social workers, and non popular authors were systematize. They are works of great value for the course and solves a number of problems in the history of pedagogy. It is proved that B.N.Mityurova's contribution in systematization of information sources is great and helped to solve lots of problems.

Key words: history of pedagogy, source base, B.N.Mityurov, pedagogical heritage, reading book.
Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 355.233.2:796 «18/19»

Ю.В. ЧЕРПАК,
методист, аспірант
(м.Київ)

Внесок вітчизняного громадсько-педагогічного руху в поширенні ідей фізичного виховання молоді (кінець XIX – початок XX ст.)

У статті окреслено організаційні та змістові аспекти діяльності спортивних товариств у контексті громадського спортивно-оздоровчого руху на українських землях наприкінці XIX – на початку XX ст. Висвітлено шляхи і форми розвитку фізичного виховання дітей та молоді у Києві й на теренах Наддніпрянської України, вияви популяризації та пропагування ідей фізичного виховання. Встановлено відмінності засадничих особливостей створення спортивних організацій. З'ясовано, що розвиток спортивно-оздоровчого руху сприяв вирішенню соціальних завдань. Описано приклади діяльності регіональних (м. Київ) спортивних товариств на початку XX ст.

Ключові слова: громадсько-педагогічний рух, спорт, спортивно-гімнастичний рух, спортивно-оздоровчий рух, спортивні товариства, фізична культура, фізичне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вітчизняна фізична культура та спортивно-оздоровчий рух як феномен життя суспільства сформувалися у другій половині XIX ст. у наслідок переходу від кількісного накопичення інформації, фактажу про доцільність поширення знань і практики фізичного виховання молоді до якісних змін у галузі масового запровадження фізичного виховання, фізичної культури та спорту.

Аналіз досліджень і публікацій... У наукових розвідках сучасних дослідників, зокрема російського вченого Д.Белюкова, Б.Голощапова, О.Суніка, українських вчених В.Вербицького, С.Гуськова, Е.Дорошенка, О.Дзюбана, В.Драги, В.Золочевського, М.Зубалія, Т.Круцевич, В.Платонова, Л.Сущенко, Ю.Тимошенка та інших висвітлено шляхи і форми розвитку фізичного виховання дітей та молоді у Російській імперії та в інші історичні періоди.

Особливо глибоко у вітчизняній історико-педагогічній науці розроблено питання розвитку фізичного виховання юнацтва у розглядуваній період на західних теренах України, які у той час входили до складу Австро-Угорської імперії. Це студії О.Вацеби, Ю.Візитіва, А.Окопного, Е.Пристапи. Однак стан розвитку фізичної культури і спорту на території Наддніпрянської України, як частини Російської імперії, висвітлено не достатньо.